

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

про основні тенденції зміни значень показників, що застосовуються для розрахунку індексу регіонального людського розвитку

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 року № 1029 «Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» запроваджено проведення щорічного розрахунку індексу регіонального людського розвитку.

Індекс регіонального людського розвитку є розрахунковим статистичним показником оцінки якості життя в регіоні за трьома основними сферами : довге та здорове життя, освіта, добробут та гідні умови праці. Аналіз динаміки показників за відповідними сферами проводиться за останні п'ять років.

Довге та здорове життя

Середня очікувана тривалість життя при народженні, кількість років

В області, починаючи з 2015 року, відмічається тенденція до зростання показника середньої очікуваної тривалості життя населення при народженні (2013 рік – 70,08 років; 2014 рік – 69,96 років; 2015 рік – 70,32 років; 2016 рік – 70,67 років; 2017 рік – 71,33 років).

Сама методологія розрахунку показника очікуваної тривалості життя акумулює всі процеси та враховує показники дитячої смертності, смертності у працездатному віці.

У 2017 році середня очікувана тривалість життя населення при народженні становить 71,33 років. При цьому тривалість життя жінок порівняно з чоловіками вища майже на 10 років (2016 рік жінки - 75,63 років, чоловіки - 65,58 років). Ця різниця має загальний характер і пояснюється деякими особливостями факторів поведінки чоловічого і жіночого населення, у тому числі - харчування та ставлення до свого здоров'я, впливом соціально-економічних факторів.

На зазначений показник впливає вікова структура населення. Збільшується кількість населення старшого віку, а молодшого – зменшується.

Серцево-судинні і судинно-мозкові захворювання істотно впливають на тривалість життя населення, зумовлюючи третину причин інвалідності та дві третини всіх випадків смерті.

Запорукою зменшення смертності від інфаркту міокарда та інсультів є ефективно впровадження новітніх технологій, що дає можливість у 2 рази знизити летальність від гострого інфаркту міокарда, зменшити практично у 4 рази терміни перебування пацієнта на лікуванні за листом непрацездатності, забезпечити повернення до працездатності близько 70% хворих з атеросклеротичними проблемами коронарних судин.

В області 2018 року прийнято обласну Програму запобігання і лікування серцево-судинних та судинно-мозкових захворювань на 2018-2020 роки.

Метою Програми є запобігання захворюваності на серцево-судинні хвороби та зниження рівня інвалідності й смертності від їх ускладнень, поліпшення своєчасної ранньої діагностики серцево-судинних захворювань, збільшення тривалості й підвищення якості життя населення.

В області подовжено до 2019 року включно обласну «Програму боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 року».

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.03.2017 № 152 «Про забезпечення доступності лікарських засобів» в області реалізується відшкодування вартості лікарських засобів під час амбулаторного лікування пацієнтів, які страждають на серцево-судинні захворювання, цукровий діабет II типу, бронхіальну астму.

За системою реімбурсації (відшкодування) лікарських засобів, згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» Миколаївській області передбачено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на відшкодування вартості лікарських засобів для лікування окремих захворювань (серцево-судинних захворювань, діабету II типу та бронхіальної астми) у сумі – 20 801,3 тис. грн, профінансовано – 20 801,3 тис. грн, використано – 20 314,3 тис. грн, відсоток використання становить – 97,7 %. За період дії Програми у 2017 році: виписано 475 810 рецептів на лікарські засоби, вартість яких підлягає повному або частковому відшкодуванню; відпущено з аптечних закладів – 373 773 рецепти 221 746 пацієнтам.

Залучено 82 суб'єкти господарювання, які здійснюють реалізацію лікарських засобів на території області, на підставі відповідної ліцензії з урахуванням наданих заяв на участь у Програмі на добровільній основі. Працюють 183 місця реалізації лікарських засобів.

Загальний коефіцієнт приросту (скорочення) чисельності населення, на 1000 осіб наявного населення, проміле

За результатами проведеного аналізу за останні 5 років показник «Загальний коефіцієнт приросту (скорочення) чисельності населення, на 1000 осіб наявного населення» має тенденцію до зростання: 2013 рік – (-4,4); 2014 рік – (-3,4); 2015 рік – (-5,3); 2016 рік – (-7,0); 2017 рік – (-7,7).

Цей показник є одним із основних показників природного руху – народжуваність, смертність і природний приріст.

Починаючи з 1992 року, природний рух населення області характеризується перевищенням смертності над народжуваністю, зберігається тенденція до старіння населення, особливо у сільській місцевості. І, як наслідок, зростає від'ємний приріст населення.

Важливим фактором, який впливає на погіршення демографічної ситуації, є збільшення частки населення похилого віку, зменшення загальної кількості пологів та зростання віку породіль.

Поліпшення ситуації неможливе без докорінних змін у системі охорони здоров'я, підвищення ролі громадянського суспільства, підвищення відповідальності кожного громадянина за збереження власного здоров'я.

З метою покращення демографічної ситуації, а саме попередження материнської та малюкової смертності забезпечено міжсекторальну взаємодію

управлінь та відомств, своєчасне взяття на облік всіх жінок ранніх строків вагітності, динамічне спостереження за вагітними жінками.

В області 2018 року прийнято обласну Програму запобігання і лікування серцево-судинних та судинно-мозкових захворювань на 2018-2020 роки.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.03.2017 № 152 «Про забезпечення доступності лікарських засобів» в області реалізується відшкодування вартості лікарських засобів під час амбулаторного лікування пацієнтів, які страждають на серцево-судинні захворювання, цукровий діабет II типу, бронхіальну астму.

Коефіцієнт смертності від навмисного самоушкодження, на 100 тисяч осіб наявного населення, просантиміле

Серед зовнішніх причин смерті перше місце посідають смерті від навмисних самоушкоджень.

Коефіцієнт смертності від навмисного самоушкодження має тенденцію до зниження. За останні п'ять років зареєстровано найменший показник у 2017 році – 23,8 на 100 тисяч осіб наявного населення (2013 рік – 26,6; 2014 рік – 25,6; 2015 рік – 24,3; 2016 рік – 25,1; 2017 рік – 23,8).

У багатьох випадках приводом суїцидальної поведінки у молоді може бути спроба наслідувати поведінковим образам, що демонструються по телебаченню чи Інтернету (так звані групи смерті, розповсюджені у соцмережах, зокрема смертельна гра «Синій кит», кінцевим підсумком якої є доведення гравця до самогубства).

Діти належать до найбільш вразливих верств населення, показники смертності дітей є загальновизнаним індикатором здоров'я нації, що віддзеркалює якість життя населення, рівень добробуту, розподіл соціальних і матеріальних благ у суспільстві, стан довкілля, рівень освіти й культури, ефективність профілактики захворювань, доступність та якість медичної допомоги, тощо.

Основні причини втрати інтересу до життя громадян - важка економічна ситуація, відсутність можливості самореалізації.

Психологічну підтримку з метою попередження навмисного самоушкодження діти та підлітки можуть отримати у 17 закладах охорони здоров'я області, які мають статус «Клініка, дружня до молоді».

З метою попередження суїцидів серед молоді медичними працівниками проводиться санітарно-просвітницька робота у закладах освіти, під час виступів у засобах масової інформації.

У разі виявлення девіантної поведінки, лікарями первинної мережі здійснюється направлення хворих до спеціалізованих медичних закладів.

Добробут та гідні умови праці

Аналіз динаміки показника ***«Обсяг видатків місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) на одну особу, гривень»*** свідчить про щорічне зростання цього показника по Миколаївській області за останні п'ять років.

Так, у базовому році (2013 рік) обсяг видатків місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) на одну особу (далі – показник) по Миколаївській області становив 4722,3 грн, що вище середнього по Україні на 164,6 грн (4557,6 грн).

У 2014 році цей показник порівняно з 2013 роком, збільшився на 7,5 % і становив 5076,7 грн (*по Україні відповідно на 13,5 % та 5172,1 грн*).

У 2015 році, порівняно з 2014 роком показник по області збільшився на 31,1 % і становив 6 654,9 грн (*по Україні відповідно на 25,7 % та 6 500,6 грн*).

У 2016 році, порівняно з 2015 роком, показник збільшився на 23,8 % і становив 8 240,8 грн (*по Україні відповідно на 25,6 % та 8 175,1 грн*).

У 2017 році, порівняно з 2016 роком, показник збільшився на 38,1 % і становив 11 381,2 грн (*по Україні відповідно на 42,3 % та 11 613,5 грн*).

Так, при незначному (+7,5%) збільшенні вищезазначеного показника у 2014 році, порівняно з попереднім (базовим) має стрімке зростання його обсягу у 2015 році понад 31,1% (+1 578,2 грн на одну особу).

Насамперед, слід відмітити, що на зростання обсягу видатків на одну особу вплинуло те, що у 2015 році розпочато фінансову децентралізацію бюджетів, а саме прийнято зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації.

Пріоритетами запроваджених змін визначено розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення своїх бюджетів та здійснення видаткових повноважень. Одночасно передбачено збільшення джерел формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі окремих доходів з державного бюджету, запровадження нового виду податку – акцизного податку з кінцевих продажів, розширення бази оподаткування податком на нерухомість.

Також запроваджено новий механізм бюджетного регулювання – систему тотального збалансування усіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя.

Водночас змінами до Податкового кодексу України підвищено фіскальну незалежність органів місцевого самоврядування щодо місцевих податків та зборів, зокрема шляхом надання права самостійного визначення ставок податків та встановлення пільг з їх сплати.

Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2014 - 2016 роки в цілому показав, що реалізація реформи міжбюджетних відносин дала позитивні результати.

Довідково: Приріст надходжень податків і зборів до попереднього року становив 2014 рік (+5,5%), 2015 рік (+21,8%), 2016 рік (47,4%).

Вплив зростання мінімальної заробітної плати, мінімальних соціальних стандартів, збільшення цін на енергоресурси та відповідно на комунальні платежі на обсяги видатків місцевих бюджетів щороку не залишається поза увагою держави, і знаходить своє відображення у наданні фінансової підтримки у вигляді дотацій та цільових субвенцій з державного бюджету. Так, у 2017 році, порівняно із попереднім роком, обсяг отриманих Миколаївською областю трансфертів зріс на 34,7% поряд із зростанням власних надходжень

місцевих бюджетів (+ 34,4%).

Довідково: Приріст 2014 року до 2013 року становив по трансфертах з державного бюджету та власним надходженням місцевих бюджетів лише + 10,7% та +5,5% відповідно.

Впровадження реформи міжбюджетних відносин позитивно вплинуло на структуру видатків місцевих бюджетів. Так, при зменшеній питомої ваги заробітної плати у загальному обсязі з 48,9 % у 2013 році до 40,0 % у 2017 році зросли інвестиційні видатки місцевих бюджетів.

При цьому у 2016 році більше половини 57,1 % усіх видатків області на розвиток територій (1229,0 млн грн) займає показник бюджету міста Миколаєва – обласного центру, видатки розвитку якого становлять 701,4 млн грн.

Позитивним є досвід новоутворених громад в частині нарощування дохідної бази та здійснення видатків своїх бюджетів.

Довідково: по першій створеній (2015 року) в області Куцурубській ОТГ загальний обсяг доходів у 2016 році порівняно з 2015 роком зріс у 8,1 раза, обсяг власних надходжень збільшено у 6,4 раза. Майже у 7,2 раза зросли видатки порівняно з 2015 роком та у 14,8 раза порівняно з 2014 роком. Видатки розвитку займають у загальному обсязі видатків громади на 2016 рік 37,6 % (8,9 млн грн.), тоді як цей показник у 2014 році по сільських бюджетах відсутній, а у 2015 році становив лише 0,1 млн грн.

Аналіз видатків зведеного бюджету Миколаївської області за останні п'ять років свідчить про щорічне зростання обсягу видатків місцевих бюджетів, в першу чергу соціальної спрямованості (на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення), що відповідно впливає на зростання показника.

Так, динаміка фінансування видатків зведеного бюджету Миколаївської області за останні п'ять років свідчить про щорічне зростання видатків на фінансування програм соціального захисту населення.

Зазначене обумовлено постійним підвищенням протягом останніх років рівня прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення, що в свою чергу впливає на розміри різних видів державних допомог та компенсацій населенню, які здійснюються за рахунок субвенцій з державного бюджету та видатків місцевих бюджетів відповідно до регіональних програм соціального захисту населення. Поступове підвищення тарифів на оплату житлово-комунальних послуг спричинило збільшення обсягу видатків на фінансування пільг та житлових субсидій населенню.

Значною мірою на зростання видатків по галузі «Соціальний захист» впливає і поступове розширення переліку заходів щодо надання різних видів допомог, пільг та компенсацій для соціально вразливих категорій населення.

Щороку зростають видатки місцевих бюджетів для забезпечення соціальною і матеріальною допомогою осіб, які брали безпосередню участь у проведенні антитерористичної операції на сході України, та членів їх сімей. Починаючи з 2017 року, в рамках виконання Комплексної програми соціального захисту населення "Турбота" для забезпечення житлом осіб, які перебувають на квартирному обліку та потребують поліпшення житлових умов, в обласному бюджеті передбачаються кошти на умовах співфінансування з бюджетів міст та районів.

Зростає обсяг капітальних видатків місцевих бюджетів за рахунок субвенцій з державного бюджету, а саме на:

виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей загиблих осіб, а також осіб з інвалідністю та осіб, які втратили функціональні можливості нижніх кінцівок, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під безпосередньої участі в антитерористичній операції, та потребують поліпшення житлових умов;

будівництво/придбання житла для дитячих будинків сімейного типу, соціального житла для дітей-сиріт.

Також, на збільшення видатків по галузі «Освіта» вплинула передача відповідно додатка 10 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» на утримання з державного бюджету Миколаївського державного будинку художньої творчості, 5 закладів професійно-технічної освіти.

Зростає обсяг видатків місцевих бюджетів за рахунок субвенцій з державного бюджету, а саме на:

надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами; модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів.

Зростають видатки місцевих бюджетів відповідно до Програми розвитку освіти Миколаївської області на 2017-2021 року, зокрема, в частині надання субвенції з обласного бюджету місцевим бюджетам на кращий опорний заклад, надання додаткової одноразової допомоги при першому працевлаштуванні випускників вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності незалежно від підпорядкування, які здобули спеціальність педагогічного профілю та навчались за рахунок бюджетних коштів.

По охороні здоров'я зростають видатки за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на відшкодування вартості лікарських засобів для лікування окремих захворювань, цільові видатки на лікування хворих на хронічну ниркову недостатність методом гемодіалізу, виплату щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям.

Крім того, на збільшення видатків місцевих бюджетів вплинула передача відповідно додатка 10 до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» на утримання з державного бюджету трьох організацій фізичної культури і спорту (Миколаївські обласні організації фізкультурно-спортивного товариства «Динамо», «Спартак», «Україна»).

Також відповідно до Закону України від 24.12.1993 №3808-XII «Про фізичну культуру і спорт» (із змінами і доповненнями) та статті 89 Бюджетного кодексу України з 2015 року з місцевих бюджетів Миколаївської області надається фінансова підтримка 13 дитячо-юнацьким спортивним школам, підпорядкованим місцевим осередкам фізкультурно-спортивних товариств.

Підбиваючи підсумки, слід відмітити, що вищезазначені фактори є реальним відображенням зростання показника регіонального людського розвитку. Напрями роботи усіх учасників бюджетного процесу і надалі будуть спрямовані на реалізацію основної мети реформування місцевих бюджетів – покращення добробуту людини через надання бюджетними установами якісних послуг.

Відношення середньої заробітної плати до мінімальної, разів

За останні 5 років середньомісячна заробітна плата в області має тенденцію до зростання.

Так, її розмір становив у 2013 році - 3094 грн, у 2014 році - 3344 грн, у 2015 році - 3984 грн, у 2016 році - 4887 грн, у 2017 році - 6709 грн, що відповідно у 2,68; 2,75; 3,13; 3,4; 2,1 рази більше, ніж законодавчо встановлена мінімальна заробітна плата на кінець відповідного року. Зменшення коефіцієнта співвідношення середньомісячної заробітної плати до мінімальної заробітної плати у 2017 році пов'язано із значним збільшення мінімальної заробітної плати у 2017 році.

Серед регіонів України за рівнем заробітної плати область у 2013 році посідала 8 місце, у 2014-2017 роках посідала одне із кращих міст – 6.

Зростання заробітної плати пов'язане з підвищенням розміру мінімальної заробітної плати, збільшенням фонду оплати праці працівників бюджетної сфери, легалізацією неформальної зайнятості та виходом з «тіні» заробітної плати, а також інших чинників.

Зростання рівня заробітної плати відбувається по всіх видах економічної діяльності, але залишається значною диференціація рівнів оплати, як за видами економічної діяльності, так і за територіальною ознакою.

Найвищий рівень оплати праці у 2013-2017 роках незмінно залишається у працівників: транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (у 2013 році – 4166 грн, у 2014 році – 4681 грн, у 2015 році – 5681 грн, у 2016 році – 6930 грн, у 2017 році - 8748 грн), промисловості (у 2013 році – 4292 грн, у 2014 році – 4710 грн, у 2015 році – 5586 грн, у 2016 році – 6857 грн, у 2017 році - 8444 грн), фінансової та страхової діяльності (у 2013 році – 4236 грн, у 2014 році – 4535 грн, у 2015 році - 5181 грн, у 2016 році – 6291 грн, у 2017 році - 7782 грн), професійної, наукової та технічної діяльності (у 2013 році – 3147 грн, у 2014 році – 3175 грн, у 2015 році - 4386 грн, у 2016 році – 5482 грн, у 2017 році – 7237 грн), державного управління й оборони обов'язкового соціального страхування (у 2013 році – 3236 грн, у 2014 році – 3389 грн, у 2015 році - 3844 грн, у 2016 році – 5031 грн, у 2017 році - 8043 грн).

Чинники, які впливають на розмір середньомісячної заробітної плати:

- наявність заборгованості із виплати заробітної плати;
- зосередженість у містах переважної кількості промислових підприємств області та сільськогосподарський напрямок діяльності підприємств більшості районів;
- неефективне використання робочого часу та робота підприємств на умовах вимушеної неповної зайнятості;
- уповільнення темпів зростання середньомісячної заробітної плати на фондоутворюючих підприємствах області по відношенню до галузевих показників;
- збільшення заробітної плати працівників бюджетної сфери;
- зменшення фонду додаткової заробітної плати;
- недотримання норм чинного законодавства з питань оплати праці;

підвищення мінімальної заробітної плати на законодавчому рівні;
легалізація неформальної зайнятості.

Рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних, відсотків до кількості громадян, які мали статус безробітного протягом року

За останні 5 років рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних, у відсотках до кількості громадян, які мали статус безробітного дещо знизився, а саме: становив у 2013 році – 34,9 %, у 2014 році – 34,1 %, у 2015 році – 30,8%, у 2016 році – 28,8 %, у 2017 році - 29,4 %.

Разом з цим, з 2016 року цей показник має тенденцію до поліпшення, а саме, зріс з 28,8 % у 2016 році до 29,4 % у 2017 році.

Серед чинників, які негативно вплинули на рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних:

дисбаланс попиту на робочу силу та її пропонування на зареєстрованому ринку праці;

вивільнення працівників та ліквідація робочих місць у сферах економіки області;

значний рівень безробіття у сільській місцевості;

нелегальна зайнятість;

низький рівень заробітної плати на запропонованих роботодавцями вакантних робочих місцях.

Завдяки імплементації Регламенту роботи центрів зайнятості щодо задоволення потреб клієнтів, який сформовано виходячи з рекомендацій експертів МОП та ПРООН, загальна чисельність безробітних, які перебували на обліку служби зайнятості протягом 2017 року, порівняно з 2016 роком, скоротилась на 2679 осіб або 5,2% (48515 осіб у 2017 році; 51194 - 2016 році).

За сприяння служби зайнятості роботу отримали 27356 осіб, що на 550 осіб або 2,1% більше, ніж у 2016 році. Серед загальної кількості клієнтів служби зайнятості, які працевлаштувалися протягом 2017 року, 47,9% становили особи, які отримали роботу до набуття статусу безробітного.

На нові робочі місця з компенсацією роботодавцю витрат у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в області протягом 2017 року працевлаштовано 349 безробітних, що у 1,7 раза більше, ніж протягом 2016 року. Започаткували власну справу за рахунок отримання одноразової допомоги по безробіттю 40 осіб.

Для забезпечення відповідності професійно-кваліфікаційного рівня вимогам роботодавців професійне навчання проходили 5694 безробітних. В громадських та інших роботах тимчасового характеру взяли участь 7790 осіб. Кількість роботодавців, які протягом 2017 року співпрацювали з центрами зайнятості, становила 5279 одиниць, що на 210 одиниць або 4,1 % більше, ніж протягом 2016 року.

Для реалізації основних напрямів державної політики у сфері зайнятості населення в регіоні прийнято та затверджено рішенням сесії Миколаївської обласної ради від 12.04.2018 №17 Програму зайнятості населення Миколаївської області на період до 2020 року включно. У Програмі визначені

заходи, спрямовані на збалансування попиту і пропонування робочої сили на територіальних ринках праці, соціальний захист безробітних, створення нових робочих місць, забезпечення зайнятості громадян, які мають додаткові гарантії у працевлаштуванні тощо.

Освіта

Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком трьох – п'яти років, відсотків до загальної кількості населення у віці 25-70 років

Аналіз динаміки показника за останні 5 років свідчить про незначне коливання його значення, але має тенденцію до зменшення. Так, у 2013 році він становив 88,4%; 2014 - 89,2%; 2015- 87,1%; 2016 – 86,2%; 2017 – 86,5%.

Відхилення у показниках пояснюється тим, що відповідно до статті 9 Закону України «Про дошкільну освіту» за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, діти, можуть здобувати дошкільну освіту (крім закладів дошкільної освіти) у сім'ї - за сімейною (домашньою) формою здобуття дошкільної освіти; за допомогою фізичних осіб, які мають педагогічну освіту; за допомогою фізичних осіб - підприємців, основним видом діяльності яких є освітня діяльність.

Кількість випускників вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації, відсотків до загальної кількості населення у віці 25-70 років

Аналіз динаміки цього показника свідчить про незначне, але поступове зменшення його значення за останні 5 років. Так, у 2013 році –1,5%; 2014 – 1,2%; 2015 – 1,2%; 2016 -1,1%; 2017 – 1,1%.

2018 року кількість випускників закладів вищої освіти Миколаївської області становить 13 763 особи, що становить 1,2 % від загальної чисельності населення Миколаївської області та порівняно з 2013 роком цей показник зменшився на 0,3 в.п.

Відхилення у показниках пояснюється зменшенням числа студентів, що зумовлено глобальним зниженням народжуваності в Україні, у тому числі і в області, та тим, що відповідно до пункту 3 статті 3 Закону України «Про освіту» право особи на освіту може реалізовуватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів, у тому числі шляхом здобуття дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти для дорослих.

Заступник директора департаменту
економічного розвитку та регіональної політики
облдержадміністрації

Л. МАШКОВА